

ВЫКАРЫСТАННЕ МЕНТАЛЬНЫХ КАРТ ДЛЯ НАВУКОВАЙ АПРАЦОЎКІ ФАЛЬКЛОРНАГА МАТЭРЫЯЛУ

Спосаб захавання і трансляцыі культурнай спадчыны ў значнай ступені залежыць ад асаблівасцей інфармацыйных і камунікацыйных тэхналогій, якія існуюць у распараджэнні грамадства на даннай гістарычнай праежак часу. З практыкі вядомыя 2 тыпы ўніверсальных сімвальных (знакавых) сістэм: а) радковыя, гукавыя мовы (гукі); б) графічныя (віды), якія таксама можна назваць мовамі.

У культуры кожнага народа абедзве мовы ўзаемна дапаўняюць адна адну. Рэчы і канцэпты, якія не могуць быць выказаныя сродкамі гукавай сімвальнай сістэмы – выяўляюцца відавай (малонкамі, жэстамі, паказам, рэчамі, мадэлямі,...), і наадварот. Канцэпты, якія не могуць быць выражаныя гэтымі дзвюма мовамі, у культуры адсутнічаюць. Гэта роўна тычыцца як традыцыйных этнічных народных культур, так і так званых «высокіх», якія зараз будуцца на радковых мовах, але не могуць абысціся без сродкаў графічнай мовы (мап, чарцяжоў, схем, дыяграм, мадэляў і пад.).

Аднак сёння кагнітыўны дослед культуры грунтуецца на вывучэнні апісанні канцэптаў ці не выключна сродкамі гукавых моў і іх пісьмовага пераўвасаблення. Але за апошні час вельмі змянілася графічнае ўвасабленне – яно стала дынамічным, каляровым, незалежным ад мастацкіх здольнасцей, на іншых – электронных – носбітах.

Мэта гэтага артыкулу – прапанаваць сучасныя графічна-тэкставыя сродкі – ментальныя карты – для апісання і даследавання канцэптаў традыцыйнай народнай культуры.

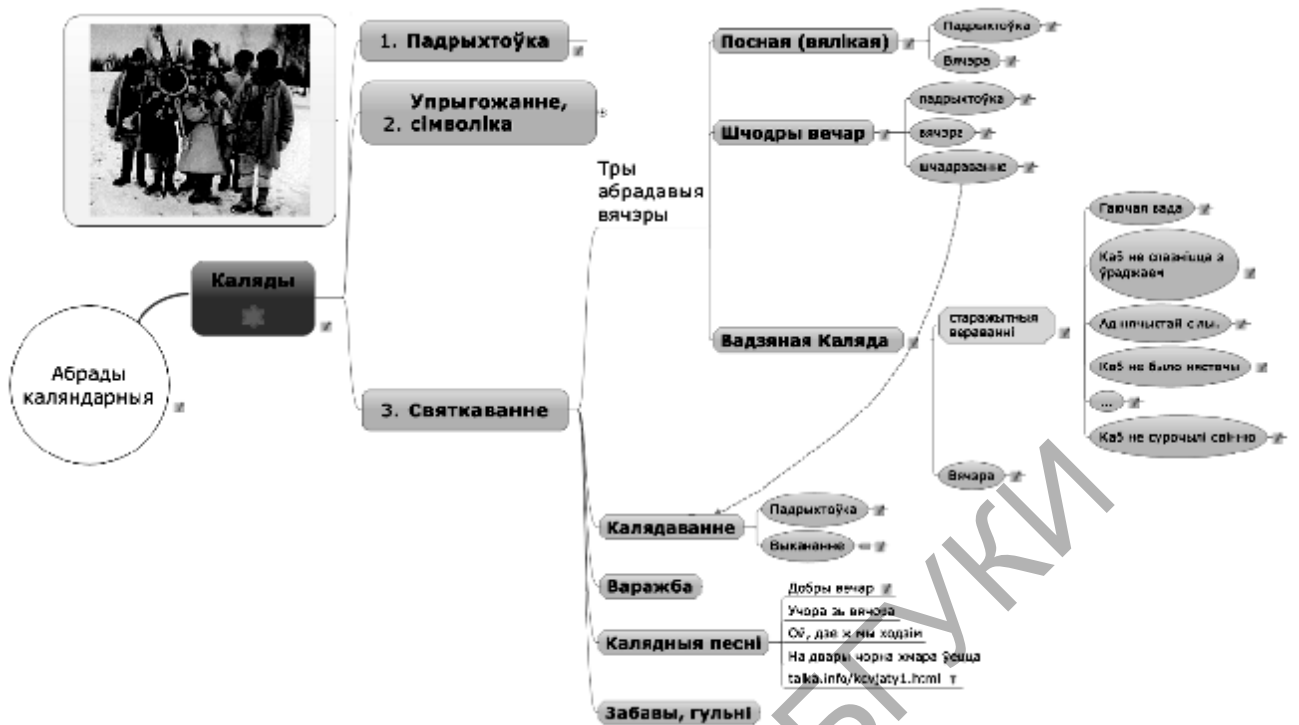
Асаблівасць фальклору – яго шматфункцыянальнасць, варыятыўнасць і інкрэтычнасць. Зараз асноўнай формай яго фіксацыі з'яўляецца тэкставая (з дадатковым аўдыявізуальным матэрыялам). У яе межах выкарыстоўваецца моўнае структураванне, напрыклад, метаязыковы запіс у выглядзе табліцы сюжэтных марфем, дзе прапануецца скрутак тэкстаў, які дазваляе тым не менш не толькі ідэнтыфікаваць тэкст (або цэлы клас тэкстаў), але і – у ідэале – разгарнуць кожны з іх. (Напрыклад, пры інвентарызацыі і класіфікацыі казак і блізкіх да іх фальклорных тэкстаў [4]).

Дадзены падыход прадугледжвае два этапы даследавання: на першым ажыццяўляецца пераход ад тэксту да яго метаязыковага запісу, а на другім – ўсталяванне адносін паміж запісамі. Для метаязыковага запісу неабходна мець сам метаязык для дадзенай фальклорнай формы. Канчатковы вынік афармляецца ў выглядзе табліцы.

Таксама у апошні час пачала шырока выкарыстоўвацца гіпертэкставая форма падачы матэрыялу, якая дазваляе эфектыўна арганізаваць скрутак, тлумачэнне і сувязі паміж фальклорнымі тэкстамі, спалучыць тэкставую інфармацыю з аўдыявізуальнай. (Напрыклад, тэматычная класіфікацыя і раэмеркаванне фальклорна-міфалагічных матываў па арэалах [1], апісанні абрадаў [3]).

Магчымасці графічнай мовы задзейнічаны ў гэтых формах недастаткова. На нашу думку, калі не ідэальнай, але спрашчаюшчай формай у сістэматызацыі і прадстаўленні фальклорных ведаў з'яўляюцца ментальныя карты. Ментальныя карты падыходзяць як для прадстаўлення, так і упарадкавання фальклорнай інфармацыі. Яны спалучаюць структурныя і змястоўныя спосабы падачы інфармацыі, даюць магчымасць адлюстраваць варыятыўнасць прадметнай вобласці.

Графічная форма як сродак візуалізацыі інфармацыі выкарыстоўваецца даўно. Самы распаўсюджаны яе варыянт – геаграфічныя карты і чарцяжы. Планы бітваў і ваенных кампаній утрымлівалі таксама кропкі (вузлы) і стрэлкі – элементы тэорыі графаў. Графічныя метады запісу ведаў і сістэм мадэлявання на працягу стагоддзяў выкарыстоўваліся у навучэнні, запамінанні, даследаваннях, візуальным мысленні. Аднак заслуга распрацоўкі цэласнай тэорыі лагічнай арганізацыі і графічнай візуалізацыі дадзеных па прынцыпу вузлоў, злучаных розна накіраванымі вектарамі, належыць Тоні Бьюзену [2].

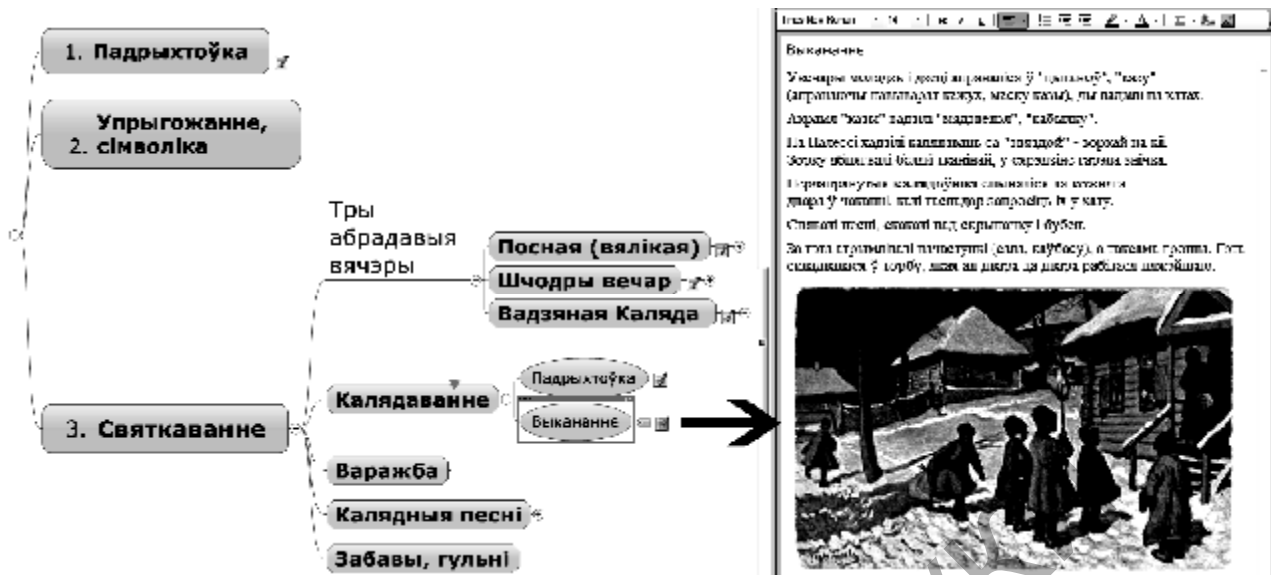

Малюнак 1 – Прыклад ужывання ментальных карт для прадстаўлення абрада Каляды

У аснове metodyкі інтэлект-карт, прапанаванай ім, ляжаць уяўленні аб прынцыпах працы чалавечага мозгу: асацыятыўнае (нелінейнае) мысленне, візуалізацыя разумовых вобразаў і цэласнае ўспрыманне. У дачыненні да праблемы структуравання, ментальныя карты дазваляюць візуалізаваць дэкампазіцыю складаных задач і аперацый. Структураванне ажыццяўляецца за кошт добра развітых сродкаў арганізацыі асацыятыўных сувязяў паміж кампанентамі ментальнай карты, што дае магчымасць ўадным дакуменце аддзяліць аператыўную інфармацыю ад падрабязных тлумачэнняў і ўсталяваць складаныя іерархічныя сувязі. Іншымі словамі, фармальныя адносіны можна суправаджаць тэарэтычнымі апісальнымі тлумачэннямі, асобна ад агульных паняццяў, не загрушчваючы іх.

Ментальныя карты разам з лінейным запісам дазваляюць выкарыстаць ірадыяльны. Гэта дае магчымасць сфакусаваць увагу на галоўнай тэме, ад якой ідуць сувязі на падпарадкаваныя (паняцці расчыняюцца ў кірунку ад агульнага да асобнага). Такім чынам, радыяльная форма дазваляе эфектыўна ўяўляць структуру складаных паняццяў, успрыманую як адзінае цэлае і не мае недахоп у іх лінейна-паслядоўнага выкладу.

У сувязі з выкладзеным, уяўляецца перспектыўным ужыванне электронных інтэлект-карт для навуковай апрацоўкі фальклорнага матэрыялу. Іх можна выкарыстоўваць для аналізу, абагульненняў, структуравання і захоўвання навукова-гістарычных і мастацкіх складнікаў фальклорных твораў у рамках адзінай мадэлі. Каб паказаць, што ментальныя карты маюць сродкі прадстаўлення фармальнага і змястоўнага апісання фальклорных канцэптаў, напрыклад, для працы з найскладанымі абрадавымі комплексамі, можна прадставіць у выглядзе прасторавага графа абрад «Каляды» (мал. 1). На малюнку 1 адлюстраваны розныя ўзроўні паняццяў у адпаведнасці з часовай структурай дзеянняў, якія здзяйснююцца ў абрадзе. Такі падыход дазваляе не толькі эфектыўна ўпарадкаваць велізарны матэрыял, але і адлучыць фармальную структуру ад змястоўнага апісання абраду (мал. 2).

Малюнак 2 – Калядаванне – змест

Спецыялізаваных праграм для пабудовы ментальных карт існуе больш за 200, яны дазваляюць аўтаматызаваць асобныя аперацыі стварэння інтэлект-карт і прадстаўляць іх у электронным выглядзе.

Іх выкарыстанне ў даследчым і навучальным працэсе дазваляе:

- у поўнай меры задзейнічаць прасторавае мысленне;
- выконваць дакладнае структурыраванне і атрымліваць цэласнае ўспрыманне прадметнай вобласці;
- у адным файле захоўваць інфармацыю рознай прыроды, прымацоўваць файлы любых фармаатаў, папкі і спасылкі;
- зручна ствараць каталогі візуальных вобразаў.

Прыманенне такіх праграм для распрацоўкі метадычных матэрыялаў па вывучэнні фальклору з'яўляецца перспектыўным і ў павышэнні эфектыўнасці навучальнага працэсу.

Напрыканцы варта адзначыць, што пакуль магчымасці ўжывання электронных ментальных карт абмяжоўваюцца найўнасцю камп'ютарнай тэхнікі. Г.зн. успрыманне раздрукаваных карт не дае такога эфекту, як іх электронны варыянт. Але ў сувязі з паўсюдным распаўсюджваннем камп'ютараў і іх развіццём, дадзеная праблема можа быць пераадолена.

Спіс літаратуры:

1. Березкин, Ю.Е. Тематическая классификация и распределение фольклорно-мифологических мотивов по ареалам: аналитический каталог / Ю.Е.Березкин // Фольклор и постфольклор: структура, типология, семиотика [Электронный ресурс]. – 2013. – Режим доступа: <http://www.ruthenia.ru/folklore/berezkin/index.htm> – Дата доступа : 29.03.2013.
2. Бьюзен, Т. Супермышление : пер. с англ. / Т. Бьюзен, Б. Бьюзен. – Минск : Попурри, 2008. – 304 с.
3. Каляды // Вікіпедыя. Вольная энцыклапедыя [Электронный ресурс]. – 2013. – Режим доступа: <http://be-x-old.wikipedia.org/wiki/Каляды>. – Дата доступа : 13.04.2013.
4. Кретов, А.А. О взаимной проективности фольклорного текста и его метаязыковой записи [Электронный ресурс] / А.А. Кретов – Режим доступа: <http://www.ruthenia.ru/folklore/kretov3.htm> – Дата доступа : 29.03.2013.